

דבר העורכים

אנחנו שמחים להוציא לאור את הגיליון הראשון של כתב העת **הומור מקוון: כתב עת מדעי לחקר ההומור**. השמחה הינה כפולה; מדובר בכתב העת הישראלי הראשון לחקר ההומור ובגיליון הראשון שמכיל מאמרים פרי עטם של חוקרים ישראלים.

הגיליון הנוכחי מכיל שבעה מאמרים בנושאים ובתחומי ידע מגוונים בחקר ההומור. חמישה מתוכם כתובים בעברית ושניים נוספים כתובים באנגלית.

המאמר הראשון של דניאלה קידר עוסק באחד התחומים החדשניים בחקר ההומור; הקשר שבין האינטליגנציה הרגשית לבין ההומור. ביכולתו של האדם לחבר בין מחשבות ורגשות לבין התנהגות והתנהלות אפקטיביות אישיות ובינאישיות. היכולת להתנהל בעיניים מחייכות בעולם החברתי הסובב אותך היא על פי האינטליגנציה הרגשית, ההתנהגות התרבותית הנשגבה שעושה שירות חיובי לנפשו של האדם. גישה מחקרית זו נוגעת למעשה באחד התחומים המחקריים היותר חדשים - הפסיכולוגיה החיובית. שני תחומי הידע - האינטליגנציה הרגשית והפסיכולוגיה החיובית הם תוצר מחקר, שחלק מפירותיו באו לידי ביטוי בחקר ההומור שנים רבות קודם לכן, מסוף המאה התשע עשרה במחקריהם של אנרי ברגסון וזיגמונד פרויד, עבור דרך ויקטור פראנקל ושיטת הטיפול שלו - הלוגותרפיה.

המאמר השני של אריה סובר עוסק בשפת ההומור המילולי. במאמר זה מנסה החוקר לבחון את המכניזם העומד בבסיסו של ההומור המילולי. שיטת המחקר מתבססת על חקר תבניות של הומור מילולי לסוגיו, כמו גם ההיבטים הקוגניטיביים העומדים ביסודן של אותן תבניות. במאמרו מבחין סובר בין ההומור המילולי להומור הוויזואלי. הוא מוצא שההומור המילולי דורש מהקולט אותו מיומנויות אינטלקטואליות וקוגניטיביות גבוהות יותר מאשר ממי שקולט הומור ויזואלי. בנוסף הערכת ההומור המילולי כמו ההומור בכלל הינה תלויה תרבות אך גם מושפעת מגורמים נוספים אישיותיים וסביבתיים.

המאמר השלישי של דרור קסטל עוסק בהפרות כללי השיח ומידע משנה משמעות במערכונים קומיים בעברית. במאמר זה בוחן קסטל את ההיבט המילולי של ההומור בקטעים קומיים שמיועדים ליצור אפקט קומי מתמשך. כלומר; בעלי מספר גדול של מצבי הומור בהשוואה לבדיחה, שהינה קצרה ויש לה מבנה הכולל מצב הומוריסטי אחד. המחבר מדגיש את תאוריית אי ההתאמה שהינה אחת התיאוריות הבסיסיות בחקר ההומור, וכן את התבנית הקומית המילולית של ציפייה שאינה מתממשת. את התיאוריה הזו אנו פוגשים לראשונה אצל קנט שמסמן את תחילתו של חקר ההומור בהיבטים הפסיכולוגיים והקוגניטיביים. במאמרו מפרט המחבר סוגות שונות של הומור מילולי כגון דו-משמעות, גודש ואבסורד.

המאמר הרביעי של לידיה אמיר עוסק בהיבט פילוסופי של ההומור. במאמרה "ההומור-גאולה מן הגאולות?" שואלת אמיר האם אכן ההומור מהווה פתרון לבעיות, או שהוא למעשה מאפשר בריחה ממתן פתרונות לבעיות. גישתה של אמיר סותרת במובן מסוים את התפיסה החיובית להומור של האינטליגנציה הרגשית כפי שהיא באה לידי ביטוי במאמר הקודם של דניאלה קידר. אמיר סקפטית לגבי יכולתו של ההומור ליצור עולם טוב יותר, ואולי בכך היא מתחברת לפילוסופים - אפלטון והובס, שראו בצחוק הנובע ממצבי הומור אנושיים הנאה שלילית ממצוקתו של האחר. ואולי מתחברת אמיר לפילוסוף ולסופר הצרפתי בודלר שכינה את הצחוק ממצבים אנושיים "פרח הרע". שתי הגישות המחקריות - זו הרואה בצחוק מהומור היבט חיובי והאחרת הרואה בו היבט שלילי - רווחות גם היום.

המאמר החמישי של לאה ברץ הינו עיון בקובץ בת- יין מאת ברכה סרי. קובץ זה הינו אסופת שירים של המשוררת ברכה סרי אותה, על פי טענת החוקרת, ניתן לקרוא באופנים שונים: קריאה מגדרית, קריאה חתרנית, אוטוביוגרפית, או לירית כפי שזה נתפס בעיני הקורא. כמו כן ניתן לפענח את השירה של סרי בצורות שונות: לשונית, פסיכו-לוגיסטיות וחברתיות. מאמר זה מתמקד בהיבט הלשוני של השירה על מכלול מרכיביו בהקשרים פסיכולוגיים אישיותיים וחברתיים. הניתוח של החוקרת חושף בפנינו את מחוזותיה הגלויים והנסתרים בשירתה של ברכה סרי; מצבים של כעס, אובדן והכחשה, אך באיזון מבוקר עטוף בסגולותיו החיוביות של ההומור. וכפי שמנסחת זאת לאה ברץ: "באמצעותו של ההומור נוצרת פרספקטיבה נוחה לראיית העולם הנצלב תחת שבט ידה או תחת שבט לשונה השנונה".

המאמר השישי מאת אפרים ניסן הינו מתחום חקר הפולקלור. מאמר זה עוסק בבדיחות ומעשי קונדס עממיים, גרסאות שסופרו בערבית יהודית בגדאדית. ניסן מקרב אותנו באמצעות מאמרו אל חיי הפולקלור והתרבות שרווחו בקרב יהודי עיראק כחלק ממכלול רחב יותר של סיפורי עמים ועדות בתרבות הפולקלור היהודית והעולמית. במאמרו מוצגים שלושה סיפורים כפי שסופרו על ידי יהודי בגדאד: הראשון, "שקרן מדברי עצמו" אומר אמת רק אחרי שערבב את המשקה והריח את סרחונו. השני "מעשה קונדס של חכם זמברטוט" - חכם - קונדס יהודי מבגדאד שמנסה להתל ביושבי בית הכנסת. השלישי, הכלב מתלו, סיפור לא מיוהד, כנראה ממקור תל אביבי. סיפור זה מתאר את הכלב בורח מבית אדוניתו בעודה מתרחצת. היא מכסה עצמה במסגרת תמונה אך המסגרת ריקה. בחיפושיה אחר הכלב, שואלת את עוברי האורח "האם ראיתם כמו זה?" ואלו משיבים לה "כן, עם מסגרת ובל". מעניין לראות שדווקא בזכות העברית המיוחדת המאפיינת את הסיפור, צץ ההומור מבין מילותיה. הסיפורים ממוינים ומושויים לקבצים של סיפורי פולקלור בינלאומיים.

המאמר השביעי של רומן רוזנקורט, "תהליכי עיבוד של הומור במוח", משלים את המגוון המחקרי בגיליון זה. מדובר במאמר סקירה המתאר את המסגרות התיאורטיות העיקריות של חקר ההומור בתחום חקר המוח. הממצאים המובאים במאמר זה מתארים את התהליכים המורכבים המתרחשים במוח ובמערכת העצבים ההיקפית בזמן קליטה של מצבי הומור. המאמר מציין ממצאים מחקרניים של מנגנונים עצביים ואספקטים קוגניטיביים ורגשיים של תפיסת ההומור. חלק מהממצאים הינם תולדה של מחקרים שבוצעו על חולים עם פגיעות מוח ספציפיות, ופועל יוצא של מחקרים, שעשו שימוש בטכניקות של הדמיה מוחית, ומחקרים אלקטרופיזיולוגיים. יש לציין שתחום חקר המוח מתפתח ותופס מקום רב יותר בחקר ההומור בהתבסס על טכנולוגיות מדידה מתקדמות.

נסיים בהצגת ספר הומוריסטי חדש לילדים "שירים מאוירים לילדים ביידיש ובעברית" מאת שמואל צסלר. הספר הינו מיוחד במינו ובו שירים לילדים, מוגשים בנוסחם המקורי ביידיש ובגרסה נוספת בעברית. יצא לאור בשיתוף הקתדרה ליידיש ומפעל דב סדן באוניברסיטה העברית, והוא מהווה תרומה חשובה לשימור העושר התרבותי של היידיש וגם לחשיפת הקורא העברי להומור היהודי, שהינו חלק בלתי נפרד מתרבות זו. לא קל לתרגם שירה משפה אחת לאחרת ולעשות זאת עם יצירות הומוריסטיות זה קשה שבעתיים. יש להניח שהמלאכה לא הייתה קלה, תוצאותיה משובחות ומותירות חיוך על הפנים. יש לציין שההומור ניכר לא רק במלל אלא גם באיורים המקסימים של הצייר דיוויד הול. לא ארחיב במילים על הספר ואתן את זכות האמירה למי שעסקו במלאכת מחשבת זו: יחיאל שיינטוך העומד בראש הקתדרה ליידיש, פנינה בר-אל העורכת, ורותי זקוביץ המתרגמת.

לבסוף אנחנו רוצים להביע תודתנו לכל אלה שנטלו חלק בהוצאה לאור של הגיליון הראשון של כתב העת: לאביבית גרא על העריכה הלשונית בעברית, למריאנה פלוצ'יק על הייעוץ הלשוני באנגלית ולמיכל אביגדור על העימוד וניהול האתר.

כמו כן אנו רוצים להודות לאלו שתרמו מזמנם בכדי לשפוט את המאמרים שנשלחו לכתב העת, חלקם עשו זאת אף יותר מפעם אחת. בלעדיהם המלאכה לא הייתה נעשית. מפאת הרצון לשמור על דיסקרטיות נפרסם את שמותיהם בשלב מאוחר יותר באחד הגיליונות הבאים יחד עם שמות שופטים נוספים שיצטרפו לרשימה.

אנו מאחלים לכם הקוראים שתיהנו מהמידע העשיר המוגש לכם בתחום חקר ההומור ושתפיקו ממנו ידע ותובנות לחיים טובים, משופעים בהומור ובצחוק.

ד"ר אפרים ניסן | ד"ר אריה סובר

הומור מקוון: כתב עת מדעי לחקר ההומור

אוקטובר 2011